

2. EEN BEZADIGD MAANDBLAD 1903-1909

A. Een eerste voorstelling

Begin 1903 werd het strijdblad en het Tweemaandelijksch tijdschrift samengesmolten tot één maandblad : Ontwaking. Maandschrift voor Sociologie, Kunsten en Wetenschap. Vanaf 1904 tot 1908 werd dit tout court : Ontwaking. Maandschrift, in 1908 Ontwaking. Algemeen maandschrift voor Letteren, Kunst, Sociologie en Wetenschap. Voor 1903 werd nog het formaat van 1902 aangehouden, vanaf 1904 tot 1909 werd dit iets groter ... De bedoeling was maandelijks te verschijnen, ofschoon de regelmatige dubbel- (of meer) nummers doen vermoeden dat dit nogal eens moeilijk was. Een abonnementsprijs werd niet vastgesteld opdat het blad in ieders bereik zou liggen; het aantal bladzijden anderzijds zou afhangen van de inkomsten die men aldus boekte. (1) Dit principe bleef geldig tot op het einde van volgend jaar, zij het in combinatie met boekhandelstarieven : een Belgisch abonnee betaalde 5 frank, een Nederlands 3 gulden, een afzonderlijk nummer kostte 50 centiemen, respectievelijk 30 cent, tarieven die gehandhaafd werden tot en met 1909.

Beheer en redactie bleven tot 1906 gevestigd in de Deurnestraat 15, zijnde ten huize van drukker Jan Madou. Vanaf mei 1906 werd het bureau evenwel verhuisd naar de Oude Kerkstraat 48, waar Victor Ressler een nieuwe drukkerij had opgezet : " 't Kersouwken" onder het motto "Naar het licht". Tot 1909 stond " 't Kersouwken" in voor de uitgave en druk van Ontwaking. (2).

-
- (1) Ontwaking. Strijdblad, 10-12-1902, p. 1, 25-12-1902, p. 1; Ontwaking. Tweemaandelijksch Tijdschrift, dec. 1902, p. 133; Ontwaking, jan. 1903, p. 5.
- (2) Ontwaking, mei 1906; J. VERHELST, o.c., p. 153, geeft als vroegst gekend jaar van drukwerk door 't Kersouwken verkeerdelijk 1907 op; circa augustus 1907 werd de zaak wel verhuisd naar de Lange Nieuwstraat 56, zie Ontwaking, aug. 1907; in verband met 't Kersouwken, cfr. supra, p. 220.

Victor Ressler was en bleef de drijvende kracht achter Ontwaking: vanaf 1906 nam hij de volledige materiële verzorging en het beheer van het blad (drukken inclusief) voor zijn rekening en bleef hij daarnaast ook de facto hoofdredacteur. Het blad viel of stond met Ressler, ook financieel, immers de financiën bleven een eeuwig zorgenkind. (1) Vermelden wij nog de administratieve adressen voor Nederland : vanaf 1905 Joh. J. Lodewijk, Pieter Bartstraat 13, Amsterdam, die circa augustus 1906 evenwel verhuisde naar de Cornelis Anthoniszstraat 49, eveneens te Amsterdam. (2) Voor 1909 fungeerde het adres Overtoom 442, Amsterdam.

Vanaf 1903, maar vooral 1904-1905 groeide het medewerkersveld voortdurend aan. In 1903 zien wij Willem Gijssels, die reeds aan Onze Vlagge meewerkte, als zuiver literair medewerker Ontwaking vervoegen. (3) Van Hollandse zijde konden wij in 1903 enkel een eenmalige politieke bijdrage noteren : Gedachten van een arbeider door W.H. Stevens. (4) En daar bleef het wat betreft nieuwe Nederlandstalige medewerkers bij in 1903. Wel werden in dit jaar nog vertalingen opgenomen van grotendeels anarchistische opiniërende artikels van W.H. Van Ornum, Siegfried Nacht en Max Nettlau; maar hoogstwaarschijnlijk bestond daarvoor geen contact met de schrijvers, tenzij misschien voor Nettlau, waarmee Ressler

- (1) Dit tot en met de tijd van de fusie met Nieuw Leven, zie A.M. V.C., B 1333, B, Baekelmans aan Greshoff, 8-9-(1910), 59868/563, "Ressler zal u wel schrijven, want dat is een zaak die hem als administrator aangaat. Ik geef u echter in bedenking dat Ontwaking hem nog steeds geld kost."; Ressler zou onder het pseudoniem dr. Lieven Muyshondt ook een Vlaamse muzikale rubriek verzorgen, zie het steekkaartenstelsel van de Antwerpse stadsbibliotheek.
- (2) J.L. Lodewijk maakte van 1905 tot 1907 samen met Cornelissen, Samson en P.M. Wink deel uit van de redactie van De Vrije Communist, dat het orgaan was van de Federatie van Vrijheidslievende Communisten; cfr. supra, p. 79.
- (3) W. Gijssels, cfr. supra, p. 227.
- (4) W.H. Stevens konden wij niet identificeren, het ging vermoedelijk om een Nederlander; zijn stukken waren in ieder geval te Rotterdam geschreven.

en Mesnil wel enige voeling onderhielden. (1) Verder werden nog vertalingen opgenomen van Charles Albert, Edw. Carpenter, Hippolyte Havel, Elisée Reclus, John Robertson en W. Morris; ook hier werd waarschijnlijk geen specifiek contact opgenomen met de schrijvers, ofschoon het tegendeel wel mogelijk was voor Albert en Reclus. (2) Vermelden wij ook nog de initialen M.H., die we nergens konden thuisbrengen, als ondertekening van opiniërende stukken.

In 1904 en 1905 werd de groep medewerkers gevoelig verruimd, men moest veel minder een beroep doen op vertalingen en nam daarentegen beduidend meer literair werk van eigen medewerkers op. Een groot deel, indien niet de meerderheid van de nieuwe krachten

- (1) W.-H. Van Ornum, wellicht ging het hier om een Amerikaans anarchist; van zijn hand was ondermeer *Mating or marrying, which?*, San Francisco, 1898, Free Society Library; Catalogus I.I.S.G.
S. Nacht, Oostenrijks anarchist, publiceerde onder het pseudoniem A. Roller enkele zeer vertaalde brochuren over algemene staking en directe actie: *Die Generalstreik und die Soziale Revolution*, London, 1902; uitgeweken naar de Verenigde Staten waar hij zich Stephan Nøgt noemde; ook in 1907 nam *Ontwaking* vertalingen van artikels van hem op; Catalogus I.I.S.G.
M. Nettleau, cfr. supra, p. 148; hij zou ook een bijdrage schrijven voor het Ferrernummer in 1909; voor wat betreft de contacten met Nettleau, cfr. A.M.V.C., M 525, B, Mesnil aan Ressler, 17-12-1903, "Je ne sais si N. aurait quelque chose à vous donner, il ne sera plus à Londres."; Mesnil aan Ressler, 15-1-1904, "Il est en effet vraiment difficile d'arracher à Nettleau ce qu'il ne veut pas donner. C'est l'homme le plus indépendant du monde."; zie ook R 394, B, Nettleau aan Ressler, 49393/19, 49393/20.
- (2) C. Albert, cfr. supra, p. 67; Mesnil had er wellicht wel contact mee te Parijs, zie A.M.V.C., M 525, B, Mesnil aan Ressler, 11-11-1904.
E. Carpenter, cfr. supra, p. 108; ook in 1904 werden een vertaling van een artikel van zijn hand overgenomen.
H. Havel, het artikel was overgenomen uit *Freiheit*, het blad van Most in de V.S. (cfr. supra, p. 72); het ging wellicht om een Amerikaans anarchist; van zijn hand is ondermeer *What's anarchism?*, Chicago, 1932; Catalogus I.I.S.G.
E. Reclus, cfr. supra, p. 20; Mesnil was een van de volgelingen van Reclus, cfr. supra, p. 105 e.v.; ook Ressler stond in contact met Reclus, die trouwens in de Kapel kwam spreken; L. BAEKELMANS, *In de spiegelbollen*, p. 48; A.M.V.C., R 238, B, Reclus aan Ressler, (niet gedateerd); ook in 1905 vertaalde men werk van hem.
J.M. Robertson, Engels publicist, van zijn hand is ondermeer *Royalism, a note on the queen's jubilee*, London, 1886, en *Patriottismus, Militarismus, Imperialismus*, Dresden, 1910; Catalogus I.I.S.G.
 .../...

waren Nederlanders. Op opiniërend gebied betekende de Nederlandse anarchistische voorman Domela Nieuwenhuis vanaf 1904 een grote aanwinst. (1) Hetzelfde gold voor de antimilitaristische voortrekker dominee Schermerhorn vanaf 1905. (2) Mindere goden zullen wellicht Frans Vermeulen en Karel J. Wolters die in 1904 enkele opiniërende artikels voor zich namen, geweest zijn. (3) Meer bekend was W. Bonto van Bijlevelt, propagandist van de wereldtaal: hij leverde in 1905 en 1906 zowel opiniërende, als literaire bijdragen. (4) Vanaf 1905 tot 1909 werkte ook de homosexuele Joods-Nederlandse dichter en jurist Jacob Israel de Haan, zowel met opiniërend als met literair werk mee. (5) Medewerkers in 1905 en 1906 waren verder nog M.J.W. Spin, een jurist, die ondermeer publiceerde over krankzinnigenzorg (6), en Dr. L.S.A.M. von Römer,

.../...W. Morris, cfr. supra, p. 118; zie ook E. DE BOM, William Morris en zijn invloed op het boek, - Ontwaking, juni 1905, p. 201-219, juli 1905, p. 254-264, okt. 1905, p. 364-371.

- (1) F. Domela Nieuwenhuis, cfr. supra, p. 74; hij was samen met Reclus een der notoire anarchistische bezoekers van Ressler, zie L. BAEKELMANS, o.c., p. 48; Domela zou tot 1909 meewerken.
- (2) N.J.C. Schermerhorn, cfr. supra, p. 83; ook hij zou meewerken tot 1909.
- (3) K. Wolters konden wij niet identificeren; F. Vermeulen, was wellicht de auteur van Vissers jr. Jan (1856-1936). De levensomgang van een werker. Biografie, Haarlem, 1936; Catalogus V.U.A.
- (4) W. Bonto Van Bijlevelt, van zijn hand is ondermeer Woordenboek en spraakkunst van de neutrale taal voor het Nederlands bewerkt en met bewilliging van de Akademie International de lingua universal, Haarlem, 1903; zie ook A.M.V.C., B 719, B, Bonto aan Ressler, 10-12-1905, 15-2-1906; Catalogus I.I.S.G.
- (5) J.I. de Haan (1881-1924), broer van Carry van Bruggen, onderwijzer, jurist en privaattoecent; zijn Pijpelijntjes was duidelijk een autobiografie en verzweeg ondermeer zijn homosexuele aanleg niet; nadat hij zijn geloof overboord gegooid had ten voordele van socialistische ideeën, evolueerde hij opnieuw naar het joodse geloof toe en werd hij zelfs overtuigd zionist; in 1919 werd hij lector aan de regeringsschool voor juristen te Jerusalem; toen hij steeds meer het zionisme afzweerde, werd hij tenslotte vermoord in 1924; Art. Haan, Jacob Israël de, - G.W.P., dl. IX, p. 6; zie ook J. ROGIER, De geschiedschrijver des rijks en andere socialisten. Politieke portretten, dl. I, Nijmegen, 1979, p. 317-327; bezoeker ook ten huize Ressler, zie L. BAEKELMANS, o.c., p. 49.
- (6) J.W. Spin, in 1887 eigenaar en redacteur van Voorwaarts, het orgaan der radicaal-vrijzinnige Unie; advocaat van heel wat socialistische militanten; publiceerde in het Tijdschrift voor Strafrecht; pleger van een Open brief aan den burgemeester van Amsterdam inzake werkeloosheid; naar aanleiding van een open brief aan een minister (1890) werd hij in een tehuis voor geesteszieken gestopt; B. BYMHOLT, o.c., p. 386, 413, 481; Catalogus I.I.S.G.

Nederlands correspondent van het Wissenschaftlich-humanitäre Komitee, die schreef over (homo-) seksualiteit. (1)

Een vertaling van een artikel in verband met vrouwenemancipatie kreeg men van de Oostenrijkse jurist Karl Federn, waarmee J. Mesnil correspondeerde. (2)

Ook op literair gebied verwierf men in die jaren de medewerking van een vijftal nieuwe meestal onbekende Nederlanders: Henrikus Van Heeswijk (1904-1908) (3), Johan Schmidt (1904-1905) (4), Eppo Bos (1905-1905) (5), de anarchistische, later socialistisch geworden geschiedschrijver van de Nederlandse arbeidersbeweging (1905) (6), evenals Pauline Lantinga (1905) (7). Van Vlaamse zijde kon men een tweetal verse krachten aantrekken: Richard

-
- (1) L.S.A.M. Von Römer, van zijn hand is ondermeer Ongekend leed. De physiologische ontwikkeling der geslachten. In verband met de homosexualiteit, Amsterdam, 1904; publiceerde ook over homosexualiteit in het Tijdschrift voor Strafrecht; Catalogus I.I.S.G.; S. RABAUW, Boeken en Tijdschriften, - Ontwaking, Jan. 1905, p. 32-37.
- (2) K. Federn (1868- ?), Oostenrijks publicist, erg bereisd, gevraagd redenaar, tijdens de eerste wereldoorlog correspondent van de Vossische Zeitung, vanaf 1922 lector te Berlijn, belangrijk werk Dante und seine Zeit; het artikel in Ontwaking was de vertaling van zijn brochure Frauenrecht und Logik; Art. Federn, Karl, - W.P., dl. VII, p. 348; A.M.V.C., M 525, B, Mesnil aan Ressler, 29-6-1904, 26-7-1904, 4-8-1904, 8-9-1904, 2-7-1904, 15-9-1904, 20-9-1904, 7-10-1904.
- (3) H. Van Heeswijk, Nederlands auteur, zou onder andere Phantasiën op Lotte Ricandet en Peter Dobbe gemaakt hebben; J. BAERS e.a., Lectuurrepertorium, Antwerpen, dl. II, 1952-1954, p. 1154, dl. III, p. 2760.
- (4) J. Schmidt (1878- ?), Nederlands schrijver van toneelstukken en acteur; pleegde schetsen en novellen uit de toneelwereld en Amsterdamse achterbuurten, waarvan enkele "rouw-realistische en antiklerikale" stukken; ID., o.c., dl. III, p. 2191.
- (5) E. Bos (1882-1906), konden wij verder niet identificeren; S. RABAUW, Sprokkelingen, - Ontwaking, dec. 1906, p. 473-474 (een in memoriam).
- (6) B. Bymholt, cfr. supra, p. 73.
- (7) P. Lantinga, Fries schrijfster, o.a. van het toneelstuk Die forloving fen Neele. Blyspil yn ien bidriew; Catalogus V.U.A.

Hollanders (1904) (1) en oud lid van Elck wat wils, Jef Hinderdael (1905). (2) Van Reimond Stijns werd postuum het uittreksel Kappingen uit Arme Menschen gepubliceerd. (3)

In 1906 kwamen nog een pak minder bekende Nederlandse literators Ontwaking vervoegen of de plaats innemen van inmiddels verdwenen medewerkers : Jeanne Hack (1906) (4), Louis Kalis, pleger van bijwijlen socialistisch geïngageerde poëzie (1906-1907) (5), David Moolenaar (1906, 1908) (6), Ben Olsen (1906) (7), Johanna Steketee (1906) (8), Marie Gijzen (1907) (9). Van Vlaamse

-
- (1) R. Hollanders (1881-1906), pseudoniem in Ontwaking Whotries, Rich.; publiceerde in Ons Streven en Het Weekchrift voor Vlaanderen, evenals in het Maandblad der maatschappij van het personeel der staatsbesturen; in 1904 verscheen bij Madou van zijn hand een vrij goed ontvangen bundel schetsen Studie, waartoe ook het in Ontwaking afgedrukte stuk De witte ros behoorde; gaf in 1902 een voordracht in de Club télégraphique over Het verband tusschen de verschillende eerediensten van den Zodiak (dierenriem); week rond 1905 uit naar Congo waar hij ondermeer gevangenisbewaarder was en waar hij in 1906 vroegtijdig zou overlijden; onderhield goede contacten met Madou, Fons Goethals (de latere Antwerpse stadssecretaris) en Peer Meyer, evenveel bezoekers van de Kapel; A.M.V.C., W 599, BDK.
- (2) J. Hinderdael, cfr. supra, p. 177.
- (3) R. Stijns (1850-1905), leraar, letterkundige, actieve rol in het geestelijke leven te Brussel o.a. in De Distel; actief ook in Het Taalverbond; evolueerde van realisme naar naturalisme; beschreef in zijn werk de grauwe werkelijkheid van het arme Vlaamse volk, dat uitgebuit was door de verfranste adel; sterk geapprecieerd door Van Nu en Straks, antiklerikale tendensroman Arm Vlaanderen (1885); R. VERVLIET, art. Stijns, Reimond, - E.V.B., dl. II, p. 1437-1438; Ontwaking spreekt over hem als "een gewaardeerd medewerker", S. RABAUW, Sprokkelingen, - Ontwaking, jan. 1906, p. 39-40.
- (4) J. Hack, Nederlands letterkundige; vertaalde ondermeer uit het Duits Meester Eekhart's lezingen van den christelijken godsdienst van F. Hartmann; J. BAERS, o.c., dl. II, p. 1055.
- (5) L. Kalis, kon niet geïdentificeerd worden.
- (6) D. Moolenaar, Nederlands letterkundige; van zijn hand is ondermeer Nederlandsche verskunst. Kritische studiën; ID., o.c., dl. II, p. 1751.
- (7) B. Olsen, konden wij niet identificeren.
- (8) J. Steketee, Nederlands schrijfster, ondermeer van romans met "minderwaardige theorieën over huwelijk en leven", "gedweep met socialisme, theosofie en zionisme"; ID., o.c., dl. III, p. 2355.
- (9) M. Gijzen, (1856-1936), Nederlands prozaschrijfster; schreef
.../...

zijde slechts één nieuwe literaire medewerker die echter tot 1909 Ontwaking trouw zou blijven : Leo Van Riel, die in 1901 al aan het zuiver literair Alvoorder had meegewerkt. (1)

Voor wat betreft de ideologische kant van de zaak viel in 1907 één ernstige aanwinst te noteren : de bekende socioloog Robert Michels (1907-1908) (2) met artikels over Duitsland en het Duitse socialisme. Minder bekende medewerkers waren nog : jr J.P. Pönstijn (1907) met een éénmalige culturele kroniek uit Amsterdam. (3) Onder de naam Jorgeir werd in de jaren 1907-1908 ook een Skandinavische correspondentie verzorgd. Vermelden wij voor dezelfde jaren tenslotte nog Emile Charlet die naast Skandinavische Dichtersportretten ook artikels over de sociale situatie in Roemenië verzorgde. (4)

Was het grootste deel van de nieuwe medewerkers sinds 1904 vooral uit Nederland afkomstig, 1908 betekende een niet onaanzienlijke verruiming van de staf Vlaamse en dan bovenal literaire medewerkers : zo ondermeer ex-Alvoorder Arie Delen (1908-1909), die zich hoofdzakelijk op literaire kritiek en proza toelegde (5), folklorist Jules Frère met een eenmalige poëtische bijdrage in

(6)/... (vaak in het dialect) over de noden en geestelijke problemen van de eenvoudige plattelandsbewoners; evolutie naar het katholicisme toe; ID., o.c., dl. I, p. 1043.

- (1) L. Van Riel, cfr. supra, p. 257.
- (2) R. Michels (1876-1936), Duits-Italiaans economist en socioloog; professor aan de Université nouvelle, te Parijs, Turijn, Basel, Perugia en Florence; bekend om zijn sociologische 'ijzeren wet der oligarchie', steunend op de eigen (kritische) ervaring binnen de Duitse en Italiaanse socialistische partij; gezien de duidelijke grenzen aan de democratie binnen een organisatie, de technische onmogelijkheid alle leden te betrekken, verdedigde hij een vertrouwen in een actieve minderheid; uiteindelijke wending naar het fascisme toe; J.J. LUIZ, art. Michels, Robert, - International Encyclopedia of the social sciences, dl. X, p. 265-271.
- (3) J. Pönstijn konden wij niet identificeren.
- (4) E. Charlet, vertaalde in het Duits van Lode Baekelmans Der Wirth zum blühenden Haideröslein; zijn Dichterportretten werden uitgegeven bij 't Kersouwke; in het algemeen nogal actief als vertaler uit het Duits; A.M.V.C., C 217; D; L. BAEKELMANS, Ontmoetingen, p. 186.
- (5) A. Delen, cfr. supra, p. 257.

1908 (1), de zwager van Victor Ressler, Herman Van Puymbrouck met proza, poëzie en voornamelijk literaire kritiek. (2), evenals de literator Gustaaf Vermeersch (1908-1909). (3). Van Nederlandse zijde zorgde de individualistische anarchist Jaak Lansen (4) in 1908 voor enkele opiniërende bijdragen. Een zekere Willem Westervoort verzorgde in 1908 en 1909 onder andere vanuit Brussel een Turkse kroniek. (5) Vermelden wij nog de vertalingen van een aantal buitenlandse auteurs zoals Kirill in verband met de opstand op het Russisch oorlogsschip Potemkin, dat belangrijk wapenfeit uit de opstand van 1905 (6), en Vladimir Zabrenew (1908) over het individualistisch anarchisme in Rusland. (7)

Het jaar 1909 betekende de definitieve Vlaamse literaire doorbraak met nieuwe medewerkers als Leo Augustijns (8), Paul

-
- (1) J. Frère (1881-1937), jurist, dichter en volkskundige, overtuigd democraat en B.W.P.-sympathisant en flamingant, aan wie het "épater les bourgeois" ook niet vreemd was; G. LENAERTS, art. Frère, Jules, - N.B.W., dl. I, p. 527; A.M.V.C., F 477, K.
 - (2) H. Van Puymbrouck (1884-1949), letterkundige, Vlaams-nationalistisch journalist; onderwijzer aan de Antwerpse stadsscholen; medeoprichter van het Vlaamsche Front dat zich opstelde tegen de rechts-autoritaire Van Severen; lid van het V.N.V., in 1940 ook van de Algemeene SS-Vlaanderen; na de oorlog bij verstek ter dood veroordeeld; F. VAN DER ELST, art. Puymbrouck, Herman van, - E.V.B., dl. II, p. 1271; A.M.V.C., P 9746, DK.
 - (3) G. Vermeersch (1877-1924), treinwachter en schrijver; strijdvvaardig flamingant, die zeer actief was in het oprichten van Vlaamse verenigingen eerst voor treinwachters, later voor staatsbeambten in het algemeen; tijdens de eerste wereldoorlog medeondertekenaar van het manifest voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit; F. LECLAIRE, art. Vermeersch, Gustaaf, - E.V.B., dl. II, p. 1777-1778; A.M.V.C., V 455, BDK.
 - (4) J. Lansen, cfr. supra, p. 73.
 - (5) Gaat het hier om een pseudoniem van E. Joris?, cfr. supra, p. 288-289.
 - (6) Het gaat om het door 't Kersouwken uitgegeven De odyssee van den Knjas Potemkin. Naverteld uit het dagboek van Kirill. Lid van het revolutionaire scheepskomitee, Antwerpen, 1905.
 - (7) V. Zabrenew, of Zabrežnev Vl.; van zijn hand is Ob individualističeskom anarchizme, London, 1912; Catalogus I.I.S.G.
 - (8) L. Augustijns (1870-1945), liberaal volksvertegenwoordiger, vanaf 1905 lid van de Liberale Volkspartij; tijdens de eerste wereldoorlog gematigd activist die zich weigerde aan te sluiten bij de Raad van Vlaanderen; na de oorlog achtereenvolgens lid van de Frontpartij en Het Vlaamsche Blok voor Zelfbestuur en Democratie of Het Federalistisch Volksfront dat ijverde voor federalisme en tegen fascisme; A. BAËYENS, art. Augustijns Leo, - E.V.B., dl. I, p. 121.

Kenis (1), verder Jan Van Nijlen (2), André De Ridder (3), evenals de minder bekende Herman De Schutter.(4) Ook van Nederlandse zijde waren de aanwinsten louter literair actief : Dirk Coster (5), Jan Greshoff (6) en nagenoeg onbekend : Nini Brunt (7), Wilhelm Loeb (8), Karel Enoch en N. Stroobant (9). Een medewerker van de eerste reeks die opnieuw kwam opduiken was B.P. Van der Voo (10). Een vertaling in verband met de Russische situatie cir-

-
- (1) P. Kenis (1885-1934), prozaschrijver, essayist, criticus van Nederlandse afkomst; staatsambtenaar te Brussel; medewerker aan Nieuw Leven, Iris, De Boomgaard, enz.; deelname aan de Clarté-beweging, actief ook in de Brusselse toneelwereld; zijn werk werd gedomineerd door aandacht voor erotisme, de sociologie van de grootstad, "socialistisch idealisme"; L. SOURIE, Vlaams letterkundig lexicon, Komen, 1951, p. 76; P. DE VREE, art. Kenis, Paul, - Moderne Encyclopedie der Wereldliteratuur, dl. IV, p. 394; A. DE RIDDER, Paul Kenis, Antwerpen, 1934.
- (2) J. Van Nijlen (1884-1965), journalist, ambtenaar, later directeur aan het ministerie van justitie, dichter, criticus; medewerker aan Nieuw Leven, enz.; L. SOURIE, o.c., p. 135; E. DE SEYN, Dictionnaire des écrivains belges, dl. II, p. 1047; R. LISSENS, o.c., p. 148-149.
- (3) A. De Ridder (1888-1961), kunstcriticus, auteur, hoogleraar; medewerker aan Nieuw Leven, stichter van De Boomgaard en Het Roode Zeil, twee tijdschriften van de kosmopolitisch gerichte jeugd na Van Nu en Straks; R. STEYAERT, art. Ridder, André De, - E.V.B., dl. II, p. 1327-1328.
- (4) H. De Schutter (1881-1916), Vlaams dichter die echter na langdurige ziekte vroegtijdig zou sterven; A.M.V.C., S 5265, DK.
- (5) D. Coster (1887-1956), Nederlands letterkundige, vooral criticus en maker van bloemlezingen; medeoprichter van De Stem, Art. Coster, Dirk, - G.W.P., dl. V, p. 788; A.M.V.C., C 375, B.
- (6) J. Greshoff (1888-1971), Nederlands dichter en criticus, journalist en hoofdredacteur van de Nieuwe Arnhemse Courant; medewerker aan Groot-Nederland; G. STUIVELING, art. Greshoff, Jan, - G.W.P., dl. VIII, p. 595-596.
- (7) N. Brunt; die eigenlijk Maria Paulina heette; zij schreef een autobiografische roman Het huis in de Gortstaak. Kind in Den Haag; vertaalde ook werk ondermeer van Kafka; J. BAERS, o.c., dl. I, p. 328; Catalogus V.U.A.
- (8) W. Loeb, schrijver van Ten schaamlen disch (1910) en Hollands lexicon. Een keur uit de Nederlandsche en Vlaamsche dichters vanaf 1900, Pretoria, 1940; P. ARENTS, art. cit., p. 598; A.M.V.C., L 69, D; Catalogus V.U.A.
- (9) N. Stroobant konden wij niet identificeren.
- (10) B.P. Van der Voo, cfr. supra, p. 191.

ca 1909 werd opgenomen van W. Tcherkesoff. (1)

Voor 1909 werd tenslotte ook een redactieraad samengesteld uit G. Eekhoud, J. Mesnil, L. Baekelmans, A. Delen, W. Gijssels, O. Six, G. Vermeersch, officieel bestuurder van dan af was Victor Ressler, wat hij natuurlijk reeds lang de facto was. Voor heel wat redactieleden anderzijds was het redactielidmaatschap uiteraard maar een titel.

Wat het lezerspubliek betref kunnen wij geen cijfers aangeven, wel een trend misschien. Begin 1903 bijvoorbeeld signaleerde het blad ondanks alle tekorten, een langzame, maar zekere aangroei van de lezersgroep (2) en in 1904 een "trage, maar zekere uitbreiding van haar werkring". (3) Als men daarmee de groep medewerkers bedoelde, dan klopte dat alvast, maar wellicht bedoelde men ook het lezerspubliek. Deze uitbreiding van het lezerspubliek viel wellicht niet te situeren binnen de Belgische en dan vooral Vlaamse anarchistische beweging. In dat midden had Ontwaking zich indien niet van het begin af, dan toch tamelijk vlug (nog in haar militante periode) in een vrij geïsoleerde positie gewerkt. (4) Een constante in het publiek (ook na het wegvallen van de Kapel?) zal wel het Antwerpse intellectueel en artistiek avant-gardemilieu geweest zijn. (5) Daartoe mogen wij hoogstwaarschijnlijk ook de vrijzinnige en vlaamsgezinde leerlingenbeweging aan het Antwerps. atheneum rekenen. Als de Vlaamse Bond rond 1906 de anarchistische toer opging, dan was dit deels onder invloed van Ontwaking. (6) Een identiek avant-gardemilieu in andere grote 'Vlaamse' steden als Brussel en Gent behoorde ook tot de mogelijkheden. Vooral zal er uitbreiding gekomen zijn naar de Nederlandse avant-garde milieus en ook naar de beweging der

-
- (1) W. Tcherkesoff, (Cërkesov, Varlaam) schreef ondermeer *Let us be just. An open letter to Liebknecht*, London, 1896; *Concentration of Capital. A marxian fallacy*, London, 1911; medewerker ook aan *Les Temps Nouveaux*; Catalogus I.I.S.G.; J. MAITRON, o.c., dl. I, p. 463.
- (2) DE UITGEVER, Den woord vooraf, - Ontwaking, jan. 1903, p. 5.
- (3) Ter inleiding, - Ontwaking, jan. 1904, p. 5.
- (4) Cfr. supra, p. 327 e.v.
- (5) Dit was in ieder geval de expliciete bedoeling, zie A.M.V.C., M 525, B, Mesnil aan Ressler, 14-12-1902.
- (6) O. DE SMEDT, o.c., p. 35-36.

vrije socialisten of Nederlandse anarchisten toe. Daar zal de medewerking van heel wat vooraanstaande Nederlanders uit die middens niet vreemd aan geweest zijn : Domela Nieuwenhuis, Schermerhorn, de Haan, Lanssen, enz. Wellicht terecht schreef Ontwaking in 1906 dat het uitgegroeid was van "strijdveerdig blaadje der Vlaamsche jongeren" tot een "algemeen-nederlandsch tijdschrift", zeker wat de "verbinding tusschen vooruitstreevende schrijvers uit Noord en Zuid" aanging. (1) Toch bleef het in de eerste plaats de bedoeling "de vooruitstrevende krachten te groeperen in Vlaanderen". Om de Nederlandse collega's te bereiken, wat men nog steeds bleef nastreven, diende men al bij al eerst een niet te onderschatten "kloof" te dempen. (2) Waarschijnlijk was dit laatste een meer realistische kijk na een aanvankelijk euforische stemming. Doch wat er ook van zij, het tijdschrift was erop vooruitgegaan, getuige daarvan de brieven van Mesnil aan Ressler, in zoverre dat Mesnil dit succes als een onderdeel van een algemene vooruitgang van de anarchistische beweging na een lange periode van stagnatie en zelfs achteruitgang ging beschouwen. (3)

(1) Aan de vrienden, - Ontwaking, jan. 1906, p. 5.

(2) DE REDACTIE, Bij den nieuwen jaargang, - Ontwaking, - jan. 1908, p. 5-6.

(3) A.M.V.C., M 525, B, Mesnil aan Ressler, 8-9-1904, "Je suis bien heureux du progrès que vous faites dans le public."; Mesnil aan Ressler, 11-11-1904, "Je suis bien heureux du succès de Ontwaking : il se manifeste partout en ce moment un réveil de l'idée ... une période qui s'ouvre, vous devriez signaler ce consolant et encourageant phénomène en tête de l'année prochaine de Ontwaking."

B. Een inhoudelijke doorlichting

'Al verandert het uitzicht, de strekking - Ontwakings reden van bestaan blijft, natuurlijk, wat ze was. Het libertair criterium blijft tot grondslag en, evenals vroeger, beweegt daarbinnen ieder medewerker in volle vrijheid, alleen aansprakelijk voor de gedachte uitgedrukt in de door hem ondertekende bijdrage". (1) Zo zag de redactie haar toekomst begin 1903, toen definitief van het Strijdblad op het maandblad werd overgeschakeld. Vrijwel alle redactionelen in de daaropvolgende jaargangen zouden hetzelfde streven blijven benadrukken : men wilde de "libertaire strekking" handhaven, alle takken van het geestelijk leven behandelen", ver van het dreinen aller politiek of sektarisme", zich richten tot lui "die jong van hart en geest waren" en vrij hun eigen weg zochten; de medewerkers waren volkomen vrij en terzelfdertijd even verantwoordelijk "zoals past bij een samenwerking van vrije individuen die niet gehoorzamen aan een ordewoord". (2) In 1906 werd daaraan de expliciete bedoeling een "algemeen Nederlandsch tijdschrift" te zijn gekoppeld : men wilde een verbinding tot stand brengen tussen de "vooruitstrevendste schrijvers uit Noord en Zuid", een "voorhoede vormen in den grootschen kamp voor een vrijer en ruimer leven". (3) In 1908 werd dit groots. algemeen-Nederlands streven wat afgezwakt : Ontwaking wilde vooral een voorhoede zijn in "den cultuurkamp van het herwordend Vlaanderen". Met dat oogmerk wilde het de meest vooruitstrevende krachten op alle gebied (hoe verdeeld ook "over onderdeelen") rond zich groeperen en "tevens helpen aan 't overbruggen van den kloof die dezen scheidt van hen die elders, en vooral in Noord-Nederland, een ruimer en schooner leven voorbereiden". Ontwaking, aldus de redactie, bleef de "tribuun waar zelfstandige individualisten hun meeningen ... vrij kunnen verkonden" en zo "een ruimer en schooner leven" bereiden. (3)

- (1) DE UITGEVER, Een woord vooraf, - Ontwaking, jan. 1903, p. 6.
 (2) Ter inleiding, - Ontwaking, jan. 1904, p. 5.
 (3) S. RABAUW, Sprokkelingen. Aan de vrienden, - Ontwaking, jan. 1906, p. 39-40.
 (4) DE REDACTIE, Bij den nieuwen jaargang, - Ontwaking, jan. 1908, p. 5-6; ID., L.S., - Ontwaking, jan. 1909, p. 5-6; A.M.V.C., O 2765, D, Inschrijvingsformulier Ontwaking 1909.

Het steeds blijven hameren op het libertair criterium, of het progressief, maar ongebonden en open voorhoedekarakter, de vrije samenwerking van vrije en zelfstandige individuen voor een vrijer en ruimer leven, verhinderde het blad anderzijds niet af te glijden van een zuiver anarchistische tribune maar een steeds meer literair blad. We mogen er de ogen niet voor sluiten dat ondanks de algemene toon waarin de redactionelen geschreven waren (en in het bijzonder het zwaaien daarbij met het woord libertair), deze redactionelen uiteindelijk vrij vaag bleven. Indien ze niet vooral de nadruk op het individualistisch aspect van het libertair programma legden, dan gold het libertaire niet zozeer voor wat betreft de inhoud van het blad, maar vooral voor wat betreft de manier waarop het tot stand kwam : door de vrije samenwerking van vrije en zelfstandige individuen. Het zogenaamd "libertair criterium" impliceerde in dergelijke optiek geenszins (zeker niet naar het einde toe) een anarchistisch tijdschrift. Het redactioneel waarmee men de tiende jaargang einde 1909 afsloot en een nieuwe jaargang aankondigde, die dan de puur literaire samensmelting van Ontwaking en Nieuw Leven zou worden, sprak in dat kader voor zich. De nieuwe jaargang zou grotendeels proza van betere kwaliteit opnemen en de "speciaal vulgariseerende strijdartikelen" achterwege laten," zonder dat Ontwaking, daarom ... iets wil inboeten van haar onafhankelijk karakter of iets wil afleggen van haar vrije doening als voorhoede - tijdschrift : wars van alle dogmatiek en van alle conventie zal Ontwaking blijven openstaan voor elke waarheid van waar ze ook komen mogen". Ontwaking zou "de tolk blijven van vrije eenlingen ongedwongen naast elkander werkend, elk voor zichzelf verantwoordelijk". (1)

De nieuwe vormgeving, een maandblad in plaats van een tweewekelijks strijdschrift, was er alvast niet vreemd aan dat Ontwaking vanaf 1903 zijn strijdbaar anarchistisch karakter verloor en een meer beschouwend blad werd met lange artikels en boekbesprekingen (deze laatste in het kader van de rubriek Boeken en Tijdschriften). De socialistische politieke actualiteit vanuit anarchistische gezichtshoek en de specifieke anarchistische actualiteit bleef in deze formule enkel nog mogelijk binnen het ka-

(1) HET BESTUUR, Aan den lezer, - Ontwaking, dec. 1909, p. 574-575.

der van de rubriek Sprokkelingen, soms ook in een zeldzaam artikel. Wat niet wegnam dat de jaren 1903 en 1904 een onbetwistbaar anarchistisch uitzicht bleven bieden, zij het dan vaak door de inbreng van vertalingen van artikels van buitenlandse anarchistten (bijvoorbeeld overgenomen uit buitenlandse bladen) en nauw aanverwante socialistische denkers. Voor wat 1904 betreft was dit mogelijk door de medewerking van bekende Nederlandse anarchistten, die volop betrokken waren binnen de anarchistische beweging aldaar, zoals F. Domela Nieuwenhuis en N.J.C. Schermerhorn.

De evolutie die overal merkbaar was binnen de anarchistische beweging, met name de diversifiëring van de krachten op verschillende deelterreinen van de actie, liet zich zeker vanaf 1905 (deze trend had zich uiteraard reeds vroeger, zij het niet zo opvallend ingezet) ook in Ontwaking duidelijk voelen. De vorm van het maandelijks verschijnend, beschouwend Ontwaking werkte dit uiteraard in de hand: de anarchistische actualiteit kon moeilijk bijgehouden en anderzijds was het "romantisch geloof" in de onmiddellijke revolutie geweldig aan het tanen gegaan. (1) Beide werkten uiteraard het zich (vaak intellectueel) vermeien in of rond deelgebieden van de anarchistische actie als neo-malthusianisme, vrij huwelijk, wereldtaal, antimilitarisme, kolonisatie, enz... in de hand. De uitbreiding van de redactie met Nederlanders als J.I. de Haan, maar ook van Römer, Spin ... die indien niet anarchiserend of socialiserend, dan toch in ieder geval "maatschappijkritisch" of progressief konden genoemd worden, maakten bovendien dat bij die traditionele deelthema's ook nog een aantal "maatschappijkritische thematieken" konden gevoegd worden. Met dit laatste bedoelen wij thematieken die zich inschakelen in de toenmalige algemeen progressieve beweging (en dan vooral in Nederland, wellicht minder in België), zoals de emancipatie van de homoseksuelen, de hervorming van het strafrecht en de psychiatrische verpleging, enz... Op die manier werd Ontwaking vanaf 1905 een meer algemeen maatschappijkritisch (en ook literair) tijdschrift waarbij een zeer groot deel van de maatschappijkritiek echter nog altijd van de anarchistische soort was. Dank zij enkele grote artikels, Sprokkelingen, Mesnils Brieven uit Parijs en

(1) S. RABAUW, Internationaal libertair congres, - Ontwaking, sept. 1907, p. 364-368; A.M.V.C., M 525, B, Mesnil aan Resse-
ler, 15-9-1904.

niet te vergeten de betrokkenheid in acties ten voordele van Joris, Ferrer en dergelijke, behield Ontwaking een onbetwistbaar anarchistisch cachet.

Hadden in de voorgaande jaren reeds meerdere Nederlanders literair meegewerkt, dan ging Ontwaking vanaf 1908, maar bovenal vanaf 1909, steeds meer op een hoofdzakelijk literair tijdschrift lijken, waarin op een of andere wijze geëngageerde literatuur een steeds kleinere plaats ging innemen binnen het algemeen literair geheel en sociologie één van de vele rubrieken binnen de algemene Kroniek was geworden. Ontwaking was geëvolueerd van een puur anarchistisch blad naar een hoofdzakelijk literair blad met anarchistische inslag.

Hieronder willen wij de betrokkenheid schetsen van Ontwaking vanaf 1903 tot 1909 bij de sociaal-politieke gebeurtenissen, de anarchistische beweging in het bijzonder. Daarna behandelen wij in afzonderlijke artikels een aantal thema's, die in Ontwaking een ruime plaats kregen toegewezen, hetzij omdat men er ook actie rond ging voeren, zoals rond de Russische revolutie in 1905, de zaak Joris (1905-1909) en de zaak Ferrer (1907-1909), hetzij omdat het een specifiek deelterrein van de anarchistische actie gold: esperanto, antimilitarisme, neo-malthusianisme, en vrij huwelijk, hetzij als meer algemeen, maatschappijkritisch aandachtspunt: hervorming van het strafrecht en psychiatrische verzorging, emancipatie van de homoseksuelen; hetzij als kenmerkend voor de globale sfeer van Ontwaking: het individualistisch anarchisme, de verhoudingen tussen godsdienst en vrijdenken, een Vlaamse hogeschool.

Voor thematieken als propaganda van de daad, kolonisatie, syndicalisme, onderwijs, Vlaamse kwestie, kunst, sexuele opvoeding en prostitutie, kolonialisme, imperialisme, onderdrukking van de nationale minderheden, die gewoon een verderzetting van de ideeën van 1901 en 1902 betekenden, verwijzen wij naar de thematische behandeling van die jaren, waarin de latere jaren ook verwerkt werden.

De blijvende betrokkenheid met de anarchistische beweging en de sociale gebeurtenissen in het algemeen blijkt uiteraard ook uit de hiernavolgende thematische behandeling. Niettemin konden een aantal gegevens die deze 'nabijheid' duidelijk illustreerden niet

binnen dat kader opgenomen worden of verwerkt worden in de inhoudelijke studie van Ontwaking in de jaren 1901-1902.

Misschien wel typerend voor de vooruitzichten die de anarchistische beweging na de eeuwwende had, was dat een groot deel van de anarchistische actualiteit na 1903 door in memoriams in beslag genomen werd. Het begon in 1905 met een in memoriam voor de Franse anarchiste Louise Michel. (1) Nog veel meer onder de indruk was men van het overlijden van Elisée Reclus, die tenslotte nagenoeg aan de wieg van Ontwaking had gestaan. Aan Reclus werd een heel nummer gewijd, Elisée Reclus ten gedenke met bijdragen van F. Domela Nieuwenhuis, J. Mesnil, O. Six en F. Delvaux zorgden elk voor een gedicht aan Reclus opgedragen. (2) In 1906 mochten de anarchisten nog eens een voorganger ten grave dragen: Johann Most. Domela Nieuwenhuis schreef in Ontwaking een uitvoerige levensschets over deze "onvertroffen agitator". Het artikel gaf, zoals veel artikels van Nieuwenhuis en omgekeerd, aanleiding tot een polemiek met de andere voorman van de Nederlandse anarchistische beweging, C. Cornelissen. (3) Aan een voorloper van de anarchistische beweging tenslotte, Robert Owen, werd einde 1908, naar aanleiding van de vijftigste verjaardag van zijn overlijden, een heel herdenkingsnummer gewijd; verschillende eminente auteurs verleenden hun medewerking: F. Domela Nieuwenhuis, Robert Michels, Pierre Ramus, Hector Denis en H.P. Quack. (4)

-
- (1) S. RABAUW, In memoriam Louise Michel, - Ontwaking, febr. 1905, p. 64-68; inzake L. Michel (1830-1905), communard, "la Vierge Rouge" was een zeer actieve anarchist en veelgevraagd spreker, J. MAITRON, o.c., dl. I, p. 132-133.
- (2) Elisée Reclus ten gedenke, - Ontwaking, aug. 1905, p. 281-330.
- (3) F. DOMELA NIEUWENHUIS, Johann Most, - Ontwaking, mei 1906, p. 121-136; C. CORNELISSEN, N.a. eener levensbeschrijving van Johann Most, - Ontwaking, juni 1906, p. 226-229; F. DOMELA NIEUWENHUIS, Inzake Johann Most, - Ontwaking, juli 1907, p. 277-280; inzake Most cfr. supra, p. 72.
- (4) Herdenkingsnummer gewijd aan Robert Owen (1771-1958), - Ontwaking, dec. 1908, p. 427-459. R. Owen, cfr. supra, p. 57. H.P. Quack (1834-1917), Nederlands jurist en econoom, hoogleraar, verzorgde een eerste systematische inventarisatie van het socialisme en schreef o.a. De socialisten. Personen en stelsels (1875-1897); Art. Quack, Henri P.G., - G.W.P., dl. XVI, p. 21; A.M.V.C., Q 4, BDK. P. Ramus, Oostenrijks anarchist, pseudoniem voor R. Grossman; van zijn hand is ondermeer William Godwin, der Theoretiker des kommunistischen Anarchismus; gaat het in Ontwaking om een ver-
.../...

Maar de anarchistische beweging was niet zo dood als men uit dit mortuarium zou kunnen opmaken. Heel wat van de anarchistische energie werd ook na 1900 in de syndicale beweging gestoken. Ook dat kon men in Ontwaking terugvinden. Met bijzondere aandacht volgde men anno 1903 de grote spoorwegstaking in Nederland. (1) De eerste stakingsbeweging van begin 1903 was in al haar spontaneïteit het levende bewijs dat de voordelen voor de arbeiders niet verworven werden door parlementaire initiatieven, maar enkel en alleen door de directe actie, de "daadkrachtige wil" van de arbeiders. Een reserve evenwel hield men aan ten aanzien van de autoritaire syndicale organisaties (waartoe uiteindelijk ook het revolutionair-syndicalistisch N.A.S. behoorde, zonder dat de schrijver van het artikel in Ontwaking deze evenwel noemde). De "soms-tijds tirannieken dwang der organisatie op de arbeiders" was een "treurig, heel, heel, treurig verschijnsel". Als dit een noodzaak van de klassenstrijd was, dan wilde dit hoegenaamd niet zeggen dat het daarom "billijk" en door de anarchisten te verrechtvaardigen was. Het was integendeel een goede reden om wat voorzichtig om te springen met "zoo'n gevaarvol woord als klassenstrijd!" Uitspraken als "macht is recht" waren geenszins anarchistisch. "Dwang, hoe men hem ook bemantelt, is, voor wie het gezag verwerpt, op geen wijze goed te praten". Stakingen konden trouwens niets anders dan voorbijgaande verbeteringen, "die den ondraaglijken toestand opknappen", tot gevolg hebben. Tenzij zij internationaal waren, maar dat zat er voorlopig niet in. Een maatschappij kon enkel libertair worden, als de individuen die haar samenstelden eerst libertair werden (zowel in woord als in daad). En dit was iets dat een vakbond onmogelijk kon verwezenlijken. "Die ontwikkeling zal noodwendig individueel en niet in massa voltrokken

.../...taling van dit werk?; Catalogus I.I.S.G.
H. Denis (1842-1913), socioloog, hoogleraar, statisticus; in 1892 rector van de Brusselse universiteit; vanaf 1886 lid van de Commission de Travail als vertegenwoordiger van het socialisme; lijsttrekker voor het Cartel der socialisten en liberalen in 1894 te Luik; directeur van het Institut des Sciences sociales, waarvan ondermeer Solvay mecenas was; voorstander van een mutuellistisch en coöperatief socialisme, dat op het einde meer en meer collectivistische trekjes vertoonde; in zijn *Histoire des systèmes économiques et socialistes* schreef hij onder andere over Owen; nam men dit over in Ontwaking?; A. JULIN, art. Denis, Hector, - B.N., dl. XXIX, k. 542-550; cfr. supra, p. 101 e.v.; F. Padmore konden we niet identificeren.

(1) In verband met de grote spoorwegstaking, cfr. supra, p. 77-78.

worden." Pas op het ogenblik dat dit zou verwezenlijkt zijn, zou een collectieve actie doelmatig worden. "De veelzijdigsten opbloei der mogelijkheden van den eenling door alle middelen bevorderen, schijnt mij dan ook het hoofddoel der libertaire werking te moeten zijn." Men moest een levende kern van bewuste "ware socialisten" vormen; er was een revolutie "in de geesten en de harten" nodig alvorens men tot een gemeenschap van vrije, zelfstandige individuen kon komen. De propaganda voor de algemene werkstaking (een middel) was een onderdeel van de meer algemene propaganda. Wat niets afdeed van het feit dat stakingen een machtig wapen waren in de strijd voor een menswaardig bestaan, op de weg naar het besef van de eigen economische macht. (1)

Wat de tweede mislukte stakingsbeweging betrof, de oorzaak van de mislukking lag voor de hand : de betutteling door de sociaal-democraten, de inmenging van de politiek en de politici, waarin teveel vertrouwen was gesteld. En ook deze staking was erg leerzaam : men moest zijn lot niet in handen leggen van "dictators", elke actie moest een actie zijn van "zelfstandige mensen, oprukkend naar een welbewust doel" (en niet van een "herders-kudde"). (2) En, wat men wellicht nooit deed voor de Antwerpse dokwerkers, men opende een "solidariteitslijst" ten voordele van de slachtoffers van de stakingsbeweging. (3)

De staking naar aanleiding van de lock-out te Verviers einde 1906 kende meer succes, het syndicalisme was er gesterkt uit gekomen, maar toch was het resultaat niet maximaal, aldus Ontwaking. Dit laatste was eens te meer te wijten aan het vertrouwen op mandatarissen vanwege de arbeiders. Positief anderzijds was het beroep op de solidariteit van alle vakverenigingen en de publieke opinie, dat men gedaan had. Het belang van de steun van de publieke opinie, normaal zo vijandig ten aanzien van stakingen (loonsverhoging werd doorgerekend in de prijzen en dit ten koste van de arbeiderssolidariteit), mocht niet veronachtzaamd. Men moest de openbare mening ontrukken aan de burgerij en haar pers en aan-

(1) H.M., Sprokkelingen, - Ontwaking, maart 1903, p. 89-91; S. RA-BAUW, Rond de werkstaking in Holland, - Ontwaking, mei 1903, p. 97-107.

(2) ID., ibid.; ID., Sprokkelingen, mei 1903, p. 126-128.

(3) Ontwaking, mei 1903, p. 125; Ontwaking, aug. 1903, voorflap.

tonen dat ook zij het slachtoffer was van hetzelfde fundamenteel verkeerde systeem. Anderzijds moest de solidariteit ook van de kant van de betrokken arbeiders spelen : zij mochten niet langer op de rug van de andere gewone mensen meewerken aan een produktie van "vervalste waren". (1)

Uit de mislukte staking van de Antwerpse dokwerkers in 1907 werden gelijkaardige conclusies als voor de grote spoorwegstaking getrokken. De staking was "een harde en leerrijke les". De stakers moesten eerst zichzelf vormen tot bewuste individuen in plaats van als een kudde achter bange (sociaal-democratische) leiders te lopen. Bovendien mocht wie "het doel wilde niet terugschrikken voor de middelen" (zoals de patroons erg goed begrepen hadden). Uiteindelijk hadden de dokwerkers de potentiële macht en was het hun eigen schuld als zij die niet konden valoriseren. (2)

Te Parijs was J. Mesnil een aandachtig toeschouwer van het wordend revolutionair syndicalisme. Hij was blijkbaar heel wat minder gereserveerd ten aanzien van het syndicalisme en zeker het revolutionair syndicalisme, zoals dit zich manifesteerde op zijn congres te Amiens in 1906. (3)

De autonoom en direct handelende syndicale beweging was voor hem de "waarachtige (spontane) arbeidersbeweging die rechtstreeks de behoeften uitdrukte van de verenigde voortbrengers". Zij was een van de uitdrukkingen van de vooruitgang die het anarchisme de laatste jaren gemaakt had. Met andere woorden, voor Mesnil waren anarchisme en revolutionair syndicalisme erg verwant : zo kon hij het ook niet hebben met theoretische discussies (vaak erg persoonlijke aanvallen) die de doelmatigheid van de sociale actie tut nul herleidden. Anarchisme en syndicalisme deden er beter aan hun krachten te bundelen. (4)

Maar uiteindelijk waren (zeker de Vlaamse) anarchisten van Ontwaking weinig of niet betrokken bij enige syndicale (arbeiders-) beweging. Wel openden zij steunlijsten voor het verre Rusland.

- (1) S. RABAUW, Een lock-out te Verviers, - Ontwaking, dec. 457-463.
- (2) ID., Losse gedachten over werkstaking en Lock-out, - Ontwaking, okt. 1907, p. 404-408; zie ook K. VAN ISACKER, o.c., p. 140-147.
- (3) In verband met het revolutionair syndicalisme, cfr. supra, p. 32 e.v.
- (4) J. MESNIL, Brieven uit Parijs, - Ontwaking, jan. 1907, p. 45-48, mei 1907, p. 200-203, maart 1908, p. 131-135.

